

Dr. PETŐCZ MIHÁLY BÖLCSELETI RENDSZERE.

-- Második közlemény. --

Első közleményünkben utaltunk azon irányokra, törekvésekre, elvekre mikkel dr. Petőcz az előtte létező rendszerek romjain egy újat létesíteni igyekezik, melyet psychoidealismusnak nevez s melynek terjesztése, fejlesztése érdekében az olvasóközönséget fölszólítja, hogy Pythagoras-féle szövetséget alkossanak. Lássuk ezekután részletesen bölcseleti rendszerének egyes tételeit.

Dr. Petőcz jelzett főmunkájában »a philosophia legmagasabb feladatának megoldása céljából« mindjárt az isten eszméből indul ki. Isten, rendszere szerint, a legmagasabb értelmiség és fensége azon eszméknek mérhetetlen teljében áll, melyeknek ő maga, önönmagában teremtője. Értelmiségének lényegéhez tartozik, hogy ezen eszméket s így dicsőségét is kinyilvánítsa, mert az értelmiség feladata nemcsak az ismeret, hanem az is, hogy mag t megismertesse. Hogy isten eszmedicsőségét kinyilvánítsa: szükségképen a kinyilvánítottakat felfogó, ismeretre képes lényeket kellett teremtenie; ezek a lelkek, melyeknek mindenike isten egyhatározott eszméjének felel meg. Azon eszméket — mondja Petőcz — miket föl kellett tüntetniök — közvetlenül Istentől nyerték. Azon boldog pillanatban ugyanis, midőn teremtettek, képesek voltak istent színről-színre láthatni és őt szemlélve bensejében megismerték azon eszméket, melyeket előkellett tüntetniök; ezek a velünk született eszmék, melyek istenben öröktől létezvén, előbb vannak, mint a lelkek. Isten teremtván a lelkeket mindeniket eszméinek egyikével látta el, akként, hogy mindenik ne csak megismerje saját eszméjét, hanem azt másoknak is megismerhetően föltüntetni képes legyen. Mindenik más eszmét fejez ki s együttesen isten azon eszméinek összeségét, miket általuk kinyilvánítani akart.

E nézet szerint tehát isten, mint a legmagasabb értelmiség öröktől fogva önmagában bírta a világeszméjét, melyet a teremtés pillanatában a lelkek által megvalósított; minden lény a földön isten egy-egy gondolatát fejezi ki s a világegyetem az isteni eszmék visszatükrözője, megtestesíttetsége.

A lelkek e g y s z e r ű e k, tehát egymással teljesen egyenlő lények, csakhogy mindenik isten más és más eszméjével van ellátva. De hogyan állíthatnak elő ezen egyszerű lények oly különböző s sokféle eszméket? Mindeniknek más jele van, melylyel az isten által neki közvetlenül adott eszméjét fölmutatja s mint-hogy isten csak ismeretképes lényeket, azaz lelkeket teremtett s más lényekre a világegyetem megfejtése céljából nincs is szükség: — a jelcnek is lelkekből kell állaniok. Kell tehát lenni oly lelkeknek is, melyeket a többiek jelek gyanánt fölhasználhatnak. A lelkek, e szempontból tekintve őket, kétfélék: jellel bírók s jelek. Az elsők a velük született eszméket kinyilvánítják, az utóbbiak nem. Az elsők létükről bizonyosságot tesznek, a többiek nem. Kétféle e szerint az állapot is, melyben a lelkek vannak. Azon állapotot, melyben a lelkek létükről bizonyosságot tesznek életnek mondjuk; azon állapotot pedig a midőn a lélek létét nem nyilvánítja ki: nem — életnek, az élet ellentétének nevezzük. A lelkek létüket ugyanis csak azzal nyilváníthatják ki, hogy a velük született eszméket megismerhetően előállítják s így az élet dr. Petőcz szerint nem egyéb, mint a lélek saját létének önkinyilatkoztatása, a veleszületett eszméknek megismerhetően való előállítása. E szerint isten világeszméjének megvalósítására élő és nem élő lelkeket teremtett; ez utóbbiak eszközök, jelek az elsők kezében s ezek eszméknek kinyilvánítására szolgálnak. Mind az élők, mind a nem élők egyszerű, részekből nem álló, isten cszmedicsőségét megismerni s azt megismerhetően előállítani képes teremtett lények. A lét, élet, ismeret az egyszerűséghez van kötve; az összetett nem létezik, nem is él, nem is képes ismeretre; minden összetett csak tünemény, mely a lét látszatával bír csak, de valódi léte nincs.

Az élő s nem élő lelkek között létező különbség nem lényeges, mert ez utóbbiak is életre képesek s létüket, ha kedvező viszonyok közé jutnak — szintén kinyilváníthatják. Az önlét kinyilvánítása vagyis az élet abban áll, hogy a lélek az alkalmas

körülmények beálltával a nem élő lelkekkel közli eszméjét, s ezek az élő lélek eszméjének megfelelően bizonyos mennyiségben s bizonyos alakban csoportosulnak. Az élő lélek a nem előkkel való egygyé-lét által a nem előkből burkot, testet, mintegy ruhát alkot saját eszméjének megfelelően és ezáltal isten egy eszméjét, isten dicsőségének egy részét is föltünteti. A midőn a lélek burkának nem élő lelkeivel egygyé lesz — akkor már szellemnek mondatik. A burok az élettelen lelkek mosaikja; az élettelen lelkek az eszmének megfelelően egymásmellé vannak helyezve, de nincsenek valóban összekötve s azért a buroknak nincs is valódi léte. A burokkal fölruházott élő lélek mindenike egy világot alkot s e szerint annyi világ van, a mennyi burkával egyesült élő lélek van. A világok összeségének gondolata — a világegyetem fogalmát adja, de a világegyetemnek sincs valódi léte ép úgy, mint az oceánnak sincs, hanem azon vízceppeknek, melyekből az oceán áll. A világegyetemben makrokosmosokat s mikrokosmosokat kell megkülönböztetni. Azon világ, mely a másikat nedvével, elemeivel s a többivel táplálja, azzal egy közös tetőzet alatt van, s életnedveinek közös körfutamával bir s e mellett a nagyobbik — hasonlóan az anya s az embryo viszonyához — makrokosmosnak mondatik. Minden makrokosmos a felsőbbre nézve mikrokosmos. Az emberek a föld csecsemői, mikrokosmosai. A föld a makrokosmosok sorozatában a legmélyebben álló; alatta nincsenek, de fölötte, a szellemek tökéletesebb kifejlődhetése érdekében magasabb makrokosmosok is vannak.

Burka által a lélek oly megismerési műszereket nyer, melyeknek eszméit isten vele közölte; mindenik léleknek ugyanis külön, kiszabott megismerési sphaerája van s istentől ki van mérve azon kör, melyet megismerhet. Ehhez képest a lélek csak oly műszereket alkothat a nem élő lelkek segélyével, melyek az isten által kiszabott megismerési kör felfogására elégségesek.

A szellem igen sokban különbözik a lélektől; a lélek egyszerű egység, a szellem összetett; a lelkek mind egy nők, a szellemek a fölvett jel a burok folytán mind különbözők; a lélek a valódi létező, a szellem csak látszik létezni; a lélek önszemlélés által magát s eszméit fogja fel, a szellem érzékelés utjain a tünemény világot; a szellem a testtel együtt keletkezik, tökélesül s szűnik meg, a lélek azonban lényegében a burok válto-

zása miatt nem szenved s korántsem semmisül meg a burokkal együtt.

Az itt mondottak bővebb felvilágosítására szolgálnak dr. Petőcznek jelzett főmunkája 26. §-ban »Világépítés isten által« cím alatt foglalt következő szavai: A világok képzésénél szükség volt élő s élettelen lelkekre, mert minden világ élőlélekből s ennek burkából áll. A burok az élettelen lelkek gyüleménye, szabályos sorakozása. Az isteni bölcsességhez méltóbb teremtés az, mely a burok alkotásra lelkeket vesz föl, mint a holt, tudatlan »anyagból« való burokképzés; a lelkek mint ismeretképes lények megértik isten eszméit s csoportosulnak akként, a hogyan ezt az isten bizonyos eszméjének megfelelő burok előállása megkívánja. Minden burokba azután a burok alakjának s milyenségének megfelelő élő lélek lett teremtve. Nincs magasztosabb felfogás a teremtésről, mint az, mely szerint a világegyetemet értelmiségekből álló műnek tekintjük, mely értelmiségek bizonyos térre az isteni ntasítás szerint, azért csoportosulnak, hogy az isteni bölcsességnek művészi remekét, a világalkotást hozzák létre s melyek e szerint isten intését megértő s követő, értelmes építőmesterek s építőanyagok egyszersmind. Isten először a makrokosmosokat, mint a kisebbeknek védő s tápláló világait alkotá. A nagyvilágok készen levén — kisebb világok úgy állottak elő, hogy az élő makrokosmos lelkének burkát képező élettelen lelkekből az ezen makrokosmosra rendelt mikrokosmosok lelkeinek megfelelő buroktömeg képezetett s láttatott el megfelelő élő lélekkel. A befejezett teremtés után — mondja tovább dr. Petőcz könyvének 27. §-ban — már nem teremti isten a lelkek számára a burkot, a külső ruházatot, hanem az élő léleknek magának kell ezt előállítania az élettelen lelkekből. — Az isten által, a teremtéskor a burokba lehelt lelkek — a most is élő nagy világ-lelkeket kivéve — már elhagyák az istentől számukra rendelt testet, burkot s magasabb világokba vándoroltak. Honnan származnak tehát, ha istentől nem teremtetnek, most az élő lelkek? Onnan, hogy a burkot képező nem élő, de éltetett s életképes lelkek a nemzés, az éltetés e mysteriumának segélyével az életállapotába jutnak s az anya lelke által a szükséges s ideiglenes burokkal elláttatnak. A lelkek hivatása ugyanis az, mondja Petőcz műve 25. §. fejezetében, hogy isten eszméit valamennyien meg-

ismerjék s előállítsák. E célból élő s nem élő lelkekre volt szükség, de ez utóbbiaknak is az előbbiekkel egyenjogú hivatásuk, egyenlő igényük van vagyis az élettelen lelkeknek is élőkké kell lenniök. Hogy ezt elérhessék az élettelen lelkeknek számtalan vándorlási phásison kell a világegyetemben keresztül menniök, míg végre a legalsó fokú makrokosmoson, a földön s az egyes naprendszernek planétáin valamely élő lélek által a burok alkotásra fölhasználva, a szerencsés körülmények, az életrepersenés szükséges viszonyainak beálltával, a nemzés útján az életállapotába jutnak. Valamint az élettelen lelkek vándorlás útján lesznek élőkké, úgy az egyszer már élt lelkek, a burok megszűnésével fokozatosan magasabb makrokosmosokba jutnak mindaddig, míg isten eszméit a legtökéletesebben kinyilváníthatják s míg istennek minden érzékileg előállított eszméit teljesen megismerhetik s ekkor burkuktól megszabadultan istent színről-színre láthatják s létük végcélját elérhetik Petőcz szerint szükség van a földné magasabb makrokosmosokra. tisztító helyekre, hol a földi buroktól szabadult lelkek a tudatlanság s az abban gyökerülő rossztól megszabadulhassanak; másrészt némelyik élete tökéletlen, rövid tartalmú s valamint nem voltak képesek isten eszméit teljesen előállítani, úgy az őket életresegítő makrokosmoson kinyilvánított eszméket sem ismerhették meg teljesen. Az egykor élt, de céljokat el nem ért lelkeknek tehát oly makrokosmosra van szükségük, hol megkezdett életüket folytathatják, hol a saját eszméiket kinyilváníthatják, másrészt az ugyanazon naprendszer különböző éltető planétáiról jövő, céljokát szintén el nem ért többi lelkek eszméit is megismerhetik. Petőcz lehetetlennek tartja, hogy az élet csak e földre szorítkozik s itt teljesen kimerítve van. »Egy csepp víz is telve van élő teremtményekkel; — miért ne lehetne élet a végtelen birodalmakban? Vagy talán ki van mérítve isten eszméinek telje e földön és nem képes más, ezektől különböző eszméket megvalósíttatni?»

A lélek célja az isten eszméinek előállítása s a többiek által előállítottak megismerése. Teljes világismeretet azonban egy lény sem szerezhethet e földön. — Nyilván való, hogy az emberek tökéletesebbek, mint az állatok s növények; az élet tökéletessége a burok tökélyétől függ, de a földön valamennyi lény tökéletlen burokkal van ellátva. Az élet legalsó fokán álló csak

alkotó erejét képes kinyilvánítani; a növény oly szervekkel van ellátva, melyekkel csak a tápelemül szolgáló tárgyakat képes megismerni, a többi világ reá nézve idegen, számára nem is létezik. Az állat nemcsak burokalkotásához szükséges tápelemeket ismeri meg, hanem el van látva oly érzékekkel, miknek segítségével az érzékileg észrevehetőket is megismerheti, de ezeket csak magára viszonyítja; az érzékelhetőkből a nem érzékelhető [eszmeiket nem képes kifejezni s nem képes azoknak egymásra való viszonyítása által az egész isteni harmoniáját észrevenni, a létezőket összekötő viszonyt felfogni, mely előtte elrejtett kincs. Az ember értelmét, eszét kinyilváníthatja, képes bepillantani a teremtség csoda templomába; ismeretre nézve uagasan áll az állat fölött, de az embernek burka is tökéletlen s nincs ellátva az összes érzékelhető megismeréséhez megkívántató mindennemű érzékkel; sok el van rejtve előtte; sok nem létezik számára s mint a növénynél; — idegenek előtte mindazok, melyeknek érzékelésére hiányzanak a megfelelő érzékek; szóval egy lélek sem képes a létezőket teljesen megismerni, már pedig a létezők isten eszméi s arra rendelvek, hogy megismertessenek; a léleknek céljok pedig az, hogy azokat megismerjék. Le kell tehát vetniük tökéletlen burkukat, el kell hagyniok a kezdet, a tökéletlenség hazáját és átmenni azon világba, hol tökéletesebb burkot építhetnek. Ha tehát a növények s állatok megfelelnek a földön éltük céljának, ha burkot alkotva ezzel isten eszméit érzékelhetően kinyilvánítják, ha élettelelen lelket éltettek s oly állapotba hozzák, hogy ezek isten eszméinek megfelelő burkot szintén alkothatnak s képesek ezek ismét életteleleneket élhetőkké tenni: — akkor elvégezték napszámukat, megérték a kivándorlásra s arra, hogy jobb hazájukba oly burkot építhetnek, melynek segítségével isten eszméinek ismeretéhez s így létünk céljához közelebb érnek.

Az ember kivándorlásra csak akkor lenne teljesen érett, ha e földön minden létezőt tökéletesen megismert volna, de ehhez ezredek lennének szükségesek, s elmulasztaná a magasabb világban levő s ismeretre sokkal érdemesebbeket, mi által isten eszméinek tökéletesebb ismeretéhez sokáig nem juthatna el; — azért csak addig kell e földön tartózkodnia, míg megismerte mindazt, mik szükségesek a magasabb világ érzékelhető

s az ezekből levont nem érzékelhető megismerésére. Ha nem ismert meg minden, e földön megismerhető — alkalma leend a tulvilágon pótolni hiányait, mert a többi lelkek is ide gyülekeznek s itt is kinyilvánítják magokat a földön szerzett fejlődökukat folytatva. — Az előhaladott aggkorral a burok inkább használhatatlanabb lesz, az ember tehát addig marad e földön, míg burkának, testének állapota miatt maradhat, mert míg a burok alkalmas a lélek életére, addig a lélek is alkalmas az ismeretek gyűjtésére s hova tovább több és több ismeretet szerevve annál alkalmasabbá teheti magát a magasabb világ megismerésére, minél inkább fölhasználja célszerűen földi tartózkodását. — E földön az előismereteket szerezzük csak meg; e föld előkészítő iskola egy magasabbhoz; minél tökéletlenebbül végzé el valaki ez iskolát, minél kevesebb ismeretet visz a magasabba: annál kevésbé képes elsajátítani az ott előadott ismeretre érdemes dolgokat, annál tovább kell a tudomány előcsarnokaiban időznie; de ki a földön szorgalmas növendék volt s az ismeretek tárházával érkezik meg, az mindjárt a magasabb mysteriumok ismeretébe vezetetik. A vaknak nem használ mit sem a nap világa; a szellemi vak előtt nem létezik isten dicsősége s nélkülözni, kénytelen a teremtés csodálatos tényeinek ismeretét s ennek magasztos élvezetét. — A lelki szemnek alkalmasnak kell lennie az isten dicsőségének szemléletére, ha itt nem tétetik azzá, ott a magasabb ismeretek világában kell a hiányt pótolni. Nagyon téved s nagy bünt követ el tehát az öngyilkos. Ott kell folytatnia ismereteinek tovább fejlesztését, a hol elhagyta; pótolnia kell a mulasztottakat s így a tökéletesebb ismerethez nem előbb, hanem később jut el s e mellett még folyton kinoztatik azon tudattól is, hogy mulasztásának ő maga az oka. Csak azon lepke képes színekben pompázva a nap felé emelkedni, mely csak akkor hagyja el a gubóját, midőn rendesen ki van fejlődve; míg a gyermektől vagy a kutató türelmetlen szeszélyétől fölbontott, — nedves, összeragadt szárnyakkal ténfereg a földön. A lélek csak fokozatosan haladhat isten dicsőségének tökéletes ismeretéhez. Ha a kellő fokokon keresztül mentünk e földön, annál kevesebb marad hátra, s annál közelebb jutottunk a tökéletesség legmagassabb fokához vagyis a legnagyobb jutalomhoz; míg annak tudata, hogy elkés-

tünk a cél elérésében s a végtelen vágyakodás e cél után — a legnagyobb büntetés. A másvilágban jelentkező e jó vagy rossz tudatban rejlik a jutalom vagy büntetés jelenlegi világunk életfolyásáért.

Petőcz szerint a növények s állatok is juthatnak vándorlásaik közben oly tökéletesebb burokhoz, melynek segélyével az érzékelhetők viszonyát s az ezekből lehozott eszméket, isten létét stbit is megismerni képesek leendene. — Ezen állítás ellen magából a psychoidealismusból fölhozható érvt maga Petőcz hangsulyozza s igyekszik megcáfolni. Minden lélekkel — így szól az ellenérv — veleszületett azon forma eszméje, melynek megfelelően burkát építenie kell, így a növénylélek a jövőben, kedvezőbb régiók alatt is eszméjének megfelelő burkot alkothat csak, tehát olyat, mely ép oly kevésbé alkalmas gondolkodási képességének kinyilvánítására, alkalmazására mint a mostani. — Ez ellenvetést dr. Petőcz ekként törekszik megcáfolni: Minden emberi lélekkel vele születik a legtökéletesebb agy berendezésének eszméje s mégis az egyik kretin, hülye, a másik pedig Newton; — mi ennek az oka? A viszonyok, a körülmények nem alkalmasak; s így korántsem mondhatjuk, hogy a növénylélek földi burka teljesen megfelel a növénylélek burok-eszméjének. Mondhatjuk-e az előttünk virágzás és gyümölcsözés nélkül jelentkező, északi zord éghajlat alá került, eltörpült déli növényről, hogy az a valódi, egyedül lehetséges burok, melyben megjelenhetik? Nincs beoltva talán a lepke élő lelkébe azon burok eszméje is, melyben mint lepke jelenik meg egykoron, noha most rüt hernyónak mutatja magát? Így van ez a növényekkel is; a földi viszonyok nem alkalmasak arra, hogy eszméjének teljesen megfelelő burkot alkosson. A magasabb világban kedvezőbb viszonyok közt tökéletesebb testet alkothat.

E föld csecsemőit, mikrokosmosait főleg tűz- s vízzel gondozza; valószínűleg túl e léten a fénynek s a villamosságnak nagyobb szerep jutand mint jelenleg e földön. A magasabb világban a lelkek tehetségeiket tökéletesebb burok segélyével tökéletesebben tevékenyíthetik és valamennyi lélek lelki képességeit kinyilváníthatja s így eltűnik a csak e földön létező határ az ember, állat s növény között. A növény-, állat- s emberlelkek mind egyenlők; valamennyi lelki tehetségekkel ellátott ismeretre képes lény. A lelki tehetségeket azért kapták, hogy alkal-

mazzák s kinyilvánítsák, mit a burok, a külső segélyével eszközölhetnek. Beléjük kell tehát oltva lenni azon eszmének, melynek megfelelő oly burkot alkothatnak, minek segítségével összes lelki képességeiket kinyilváníthatják. Ha e földön nem alkalmasak a viszonyok erre, — majd lesz kedvezőbb hazájok, hol ez sikerülni fog, s melyben oly érzékekkel ellátott burkot építhetnek, mely által a növények is megismerhetik az isten érzékileg előállított dicsőségét; az érzékelhetőből azután nem érzékelhető eszméknek s végre istennek, a teremtőnek ismeretére is eljuthatnak.

Petőcz tehát minden lényre, az egész világegyetemre vonatkozólag hirdeti a tökélyesedés törvényét.

Mielőtt tanainak közlésében tovább mennénk, összegezzük röviden a már közlött tételeket.

Dr. Petőcz szerint eltűnik minden különbség a lélek s test, az anyag s erő között. A világi dolgok, melyek részint élők, részint nem élők, — lelkekből állanak, A mit a közönséges tudat anyagnak mond — az a nem élő lelkek gyüleménye s folytonossága csak pusztá látszat; a mi azonban most is él az — emberi, állati s növényi lélek. A holt lelkek is képesekké válnak azonban az életre, ha kedvező viszonyok közé jutnak, miért is a szervetlen világ fokozatosan szervessé lesz. Egy lélek sem hal el, hanem a világban maradvá tökélyesedését folytatja.

A világegyetem tehát lelkekből áll; ezek a valódi létezők, míg a világ, mint egyetemes egész nem létezik sehol, hanem csak az egyetemet tevő részek. Petőcznek a közlött tételei is elég alapot nyújtanak arra, hogy psychoidealismusát azon rendszerek közé soroljuk, melyek a természetphylosophiában dynamismus (erőelviség) neve alatt szerepelnek s melyek alapgondolata értelmében a dolgok létezésének végső alapja — az erő s nem az anyag, mely maga is — a dynamismus szerint — az erők összehatásának eredménye. — Hogy mily szerepet játszik a dynamismuson belül dr. Petőcz rendszere, hogy mennyiben képezi előrajzát a napjainkban külföldön föllépő psychoidealismusnak s hogy mennyiben jogosult, érthető iránya — azt jövő közleményünk számára tartjuk fen, most csak azt jegyezzük meg róla, hogy tudtunkkal ő volt az első, ki Magyarhonban a lélekvándorlást, tudományos komolysággal vitatá.

Dr. Buday József.